

FÂİK REŞAD'IN GÜLDESTE'SİNE DAİR

Geliş Tarihi (ReceivedDate) 21.03.2018

Kabul Tarihi (Accepted Date) 06.05.2018

Elif KİRİŞ¹

Özet

Bu çalışmada, on dokuzuncu yüzyıl şair ve ediplerinden Fâik Reşad'ın "Dîvânçe-i Eş'âr" adlı eseri bugünkü alfabeyle aktarılmış ve edebî açıdan incelemesi yapılmıştır. İç kapakta Gülzâr-ı Edeb yâhud Eş'âr-ı Müntahabe ismi bulunan eser, "Ba'zı Âsâr-ı Mensûre ile Müzeyyel Dîvânçe-i Eş'âr" açıklamasıyla neşredilmiştir. Eserde bir divân/divânçede bulunması gereken bütün nazım şekilleri kullanılmış olmasına rağmen, eserin ikinci kısmında mensurelere yer verilmiş ve manzum hikâye denilen yeni bir tür denenmiş olması sebebiyle eserin bir divân/divânçe'den farklı olduğu tespit edilmiştir. Edebiyat tarihimize verdiği eserlerle birçok katkısı bulunan Fâik Reşad'ın farklı bir yönünü ele alıp, bahsi geçen bu eserini tanımak ve tanıtmak edebiyat tarihimiz adına önemlidir. Eser İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osmanlıca Kitaplar Koleksiyonu K/ 1570'de kayıtlıdır.

Anahtar Kelimeler: Dîvân şiiri, Fâik Reşad, Güldeste, Dîvânçe-i Eş'âr.

ON THE WORLD OF FAİK RESAD'S GULDESTE

Abstract

In this study, the literary work named as "Dîvânçe-i Eş'âr" of Fâik Reşad, nineteenth-century poet and author, is transferred to today's letters and examined literally. The studied work has been called as "Gülzâr-ı Edeb yâhud Eş'âr-ı Müntahabe" on the bookplate and published with the statement of ", "Ba'zı âsâr-ı mensûre ile müzeyyel dîvânçe-i eş'âr". Although all forms of verse that must be found in a divân/divânçe have been used, it has been determined that the work is different from a divân/divânçe because of the author tried a new type called prose poem story by including prosas in the second part of the work. It is important in the name of our literature history that Fâik Reşad, who has many contributions with the works he gave to our literature history, recognition and introduction of this work in a different direction. It is important in the name of our literature history that the recognition and introduction in a different direction of this literary work of Fâik Reşad, who has many contributions with the works he gave to our literature history. The mentioned literary work is registered at Municipality Ottoman Books Collection of Istanbul Metropolitan Municipality Atatürk Library in K/ 1570.

Keywords: Divan Poetry, Fâik Reşad, Güldeste, Dîvânçe-i Eş'âr.

GİRİŞ

Türk edebiyatına yön veren sanatçıların eserleri, eser sahiplerinin yaşadığı dönemlere ait siyasi, ekonomik, sosyo-kültürel durumlarına ilaveten, dönemlerinin edebî atmosferi hakkında da kayda değer bilgiler sunmaktadır. Bu özelliklerinden dolayı, bahsi geçen sanatçıların eserleri ve eserlerinin etki alanları bugün dahi, edebiyat ve diğer ilimlerin araştırmacıları tarafından ilgi odağı olmaktadır. Dönemlerinin önde gelen isimleri olarak anılan ve gözde edebî eserlere sahip bu sanatçıların yanı sıra, edebî açıdan kısıtlı sayıda esere sahip olmasına rağmen, yaptıkları diğer çalışmalarla adından bahsettiren sanatçılarında etkisi yadsınamaz. Dönemlerinin saklı hazineleri olarak kabul edilebilecek bu isimlerden biri de Güldeste adlı edebî eserini incelediğimiz Fâik Reşad'dır.

Reşad, R.Fâik, F., Fâik Reşad, F.Reşad, F.R., Reşad Fâik, İhya Efendi Hafîdi:Reşad Fâik Reşad müstear adlarıyla yazın hayatını sürdüren Fâik Reşad (1851-1914), dil, imla, biyografi yazılarının yanı sıra şiirler de yazmıştır. Dönemin şartlarında oluşturmuş olduğu bu eserler kendisinden sonra yapılacak olan çalışmalara temel oluşturacak niteliktedir. Uzun süren yazı hayatı ve bu süreçte verdiği eserler, Fâik Reşad'ın araya birçok nesil, farklı edebî kaygılar girmesine rağmen her dönem edebiyatımızdaki yerini korumuş olmasını ve üstat olarak anılmasını sağlamıştır. Edebiyat tarihi ve yazı yazma usulleri alanında vermiş olduğu eserler Türk fikir ve edebî hayatına önemli katkılar sağlamıştır. Türk edebiyatının çok ihmal edilmiş olan mazisini araştırmaya hazırlıklı ve en sebatlı bir şekilde yönelen kimse başlangıçta sadece odur. Edebiyat tarihinin önemini en iyi gören biri olarak yıllarını bu sahada çalışmaya sarf etmiştir.

¹ Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi

Türk edebiyatında daha çok araştırmacı yönüyle tanınan ve edebî yönünü de *Güldeste* adlı eserini çalışarak vurgulamaya çalıştığımız Fâik Reşad, ilk yazısını yayımladığı 1873 yılından itibaren yazın hayatının içindedir. Reşad, edebiyat tarihimizde bir şair olarak yer alamamıştır. Tek başına bir devri temsil edebilecek bir şair değildir, Fakat eserlerinin gücüyle bir devrin özelliklerini başka bir devire dahi yansıtabilen, adeta bir dönemler arası temsil elçisidir. Onun şiirlerini meydana getirirken yaşadığı ikilem, geçirdiği süreç, devrinin kültürel bir sonucudur. Yaşadığı devir itibarıyla geleneksel, eski tarz kültürle yetişen Fâik Reşad, bulunduğu çevre itibarıyla bir dönem Batı edebiyatıyla ilgilenmiş daha sonra Muallim Naci'nin etkisiyle eski tarz şiire tekrar yönelmiştir. Divan şiiri geleneğiyle yazdığı şiirlerinde orijinal bir söylem yakalayamamış, tanıştığı Batı edebiyatı etkisiyle yöneldiği yeni tarz şiirde de yankı uyandıramamıştır. Eski tarz daha sonra yeni ve tekrar eskiye dönüş onun şiir macerasının özetidir.

1.Fâik Reşad'ın Hayatına ve Eserleri Üzerine Kısa Bir Bakış

Asıl adı Fâik Reşad olan Ahmet Reşad 26 Eylül 1851 tarihinde İstanbul'da doğdu. Annesi İhya Efendinin ikinci kerimesi Şerife Saliha Bedriye Hanımdır. Babası İzmirli alay emirlerinden Hacı Tahir Efendi'dir. Asıl adı Ahmed Reşad olmasına karşın devrin kalemlerindeki gelenek dolayısıyla kendisine verilen Fâik mahlası ile birlikte anılmıştır. Bununla birlikte yazı ve eserlerinin çoğunda da ismini, Divan-ı Hümayun haccagânlarından olan büyük babası İhya Efendi'ye mensubiyetini belirtmek için "İhya Efendi Hafidi Reşad" şeklinde kullanmıştır (Akün,1995:103).

Sıbyan mektebinin ardından Divanyolundaki Mekteb-i İrfaniye Rüşdiyesi'ne kaydedildi. Mekteb-i İrfaniye Rüşdiyesi kapanınca dört sene Bezm- i Âlem Valide Sultan Rüşdiyesine devâm etti. Fakat bitirmeden Bâb-ı Seraskeri Muhasebe Kalemî'ne geçip 2 yıl çalışıp ayrıldı. Divan-ı Hümayun ve Hariciye Nezâreti Mektubî Kaleminde bulundu. Kalem yıllarında Fâik Reşad Ali Efendi'den Arapçayı, Cem'i Efendi'den de Farsçayı öğrenerek kendini geliştirmiştir. Bâb-ı Seraskerî Kalemindeyken Farsça hocası Cem'i Efendinin yol göstericiliğinde eski tarz şiirler yazmıştır (Akün,1995:104). Mektubî Kaleminde ise Batı edebiyatını tanımış ve bunun sonucunda edebî zevkinde önemli değişiklikler olmuştur. Bu dönemde gerçek şiirin Batıda olduğunu ve şairlerimizin Batı şiirini örnek almaları gerektiğinin savunmuştur (Türkoğlu,2007:7). Ayrıca hat sanatıyla ilgilenmiştir ve son Rika hattatları arasında adı geçer (İnal,1995:743-745). Divan Kalemî'nde iki yıl kadar çalışan Fâik Reşad, Osmanlı şair ve âlimlerinin hâl tercümeleriyle onların manzum eserlerinden örnekler verdiği "Eslâf" adlı eserinde bu kalemdeki bir gelenekten bahseder. Kalemde görevli Reşad gibi stajyerler vakti geldiğinde icazet alır ve kendisine uygun bir mahlas verilerek stajyerlikten asillığe geçer. Fâik mahlası da Ahmed Reşad'a 1868 senesinde bu geleneğin bir hatırasıdır (Seçkin,1997:17).

17 yaşında evlendirilmesi, maaşların düzenli verilmemesi ve Trablusgarp valisinin de mektupçuluk sözü vermesi sebebiyle, İstanbul'daki görevinden ayrılıp Trablusgarp'a gitmiştir (Koçu,1971:5499). Trablusgarp'ta da çalışan Fâik Reşad, daha sonra İstanbul'a döner fakat İstanbul'daki görevine son verilmiş yerine başkası alınmıştır. Ahmed Midhat Efendi, Ahmed Reşad'ı Takvim-i Vekâyi başmuharrirliğine getirir.1880-1881 yılları arasında Şark Mecmuasında çeşitli yazılar yazan Fâik Reşad gazetecilik faaliyetini sürdürür. Önceden Mektubî Kaleminde mahiyetinde çalıştığı Ali Fuad Paşazâde Ali Fuad Bey, Maarif Nâzırı olunca Ahmed Reşad da Diyarbakır'a tayin olur. Ardından, önce Van'a daha sonra Yanya'ya atanır.Yanya Maarif Müdürlüğü sırasında görevinden azledilir.Fâik Reşad,altı sene kadar taşrada hizmet ettikten sonra öğretmenlik ve çeşitli gazetelerde sermuharrirlik gibi vazifeler yapar (Akün,1995:104-105).

1909 yılında Tarih-i Osmanî Encümeni Muhabir Âzâlığına getirilmiş olan Fâik Reşad,1911-1913 yılları arasında Dârülfünun Edebiyat Fakültesinde verdiği Osmanlı Edebiyatı Tarihi dersi için vekil hocalığı yapmıştır. Memuriyet hayatı boyunca İkinci Mecidi ve Üçüncü Osman nişanları almıştır (Öztuna,1990:907-912).Fâik Reşad'ın 1912'de İshak Paşa yangınında evi yanmış, bu durum onu derinden etkilemiştir (İnal,1988:1433).

Fâik Reşad'ın *Güldeste* adlı eserindeki şiirlerin ve daha sonra yaptığı çalışmalarının bir kısmı "Andelib'e Yadigâr" hitabıyla Malumat dergisinde neşredilmiştir ve Faik Reşad buradaki "Andelib'e hitaben" başlıklı yazısında şiir macerasından bahsetmiştir(Seçkin,1997:121). *Güldeste* dışında *Ümid Yâhut Bir Katilin Akibeti*, *Sergüzeşt-i Hulûsi*, *Hikâye-i Aristonous*, *Netice-i Sefâlet* adında tahkiyeli eserleri; *Târih-i Edebiyyât-ı Osmaniye* adlı edebiyat tarihi; *Eslâf*, *Teracim-i Ahvâl*, *Teracim-i Ahvâl-i*

Meşâhir ile kitap haline gelmemiş *Târih-i Matbûat-ı Osmaniye* adlı biyografik eserleri; *Edib-i Âzâm Kemal* adlı monografisi; *Yeni Letâif-i İnşâ yâhud Muharrerât-ı Nâdire, Muharrerât-ı Nâdire yâhud Hâzine-i Muntehabât* adlı antolojileri; *Gencine-i Letâif, Külliyyât-ı Letâif* eserleri ile imla, kitabet eserleri ile bunların dışında kıraat ve sözlük çalışmaları da vardır (Akün,1995:106-109).

Fâik Reşad'ın ailesi hakkında yeterli malumata sahip değiliz. *Târih-i Osmâni Encümeni Mecmuası*'ndaki tercüme-i hâlınden onun Âgâh ve Kâzım adında iki oğlu olduğunu öğreniyoruz. Fâik Reşad büyük oğlu Hüseyin Âgâh'ın Göztepe'deki evinde vefat etmiştir.13 Haziran 1914 Cuma günü ölen Fâik Reşad Göztepe'deki Sahrayı Cedid Kabristanı'na defn edilmiştir (Seçkin,1997:27-28).

2. Göldeste İnceleme

İç kapakta *Gülzâr-ı Edeb yâhud Eş'âr-ı Müntahabe* ismi geçen eser "Bazı Âsâr-ı Mensûre ile Müzeyyel Dîvânçe-i Eş'âr" açıklamasıyla neşredilmiştir.

Fâik Reşad'ın matbuat âleminde görülen ikinci eseri ve tek şiir kitabı *Göldeste*'dir (Seçkin,1997). Eser, Fâik Reşad'ın şiir görüşüyle ilgili bir bölümle başlar. *Erbâb-ı Mutalâ*'ya başlıklı bu bölümde Fâik Reşad yazınsal alandaki otobiyografisini gözler önüne sermiştir (Reşad,1304:3-5). Bu bölümde, on beş, on altı yaşlarından itibaren şiir yazdığını, Fransızca'yı öğrenmesiyle Batı edebiyatını tanıdığını, böylece eski şiirden soğuduğunu ve eski şiirin hakikatten uzak birtakım teşbih ve istiarelerden örüldüğünü ve bu sebepten ötürü yazmaktan vazgeçtiğini fakat eski tarz şiirlerin zamanla daha fazla itibar gördüğünü, bunu fark ettiğinde ise eski tarzda yazdığı eserlerini yok ettiği için duyduğu pişmanlığı anlatır:

"Naôm-ı şueâra 81 82 târiölerinde yaèni on altı, on yedi yaşımda iken başlamışdım. Bir aralıú Fransızca öğrenmek hevesine düşdüm. Gerek oúumaúla gerek işitmekle edebiyât-ı áarbiyenin teraúúiyât-ı óâóirası óaúúında miúðâr-ı kifâyede óââıl ettiğim bir vuúyf bizce merèi olan úavâeid-i edebiyeyi èale'l-óuãÿã öilâf-ı úabièat, muâÿir-i óaúúuat bir úaúım teşbihât ve istièârâtı naðarımnda çirkin göstermekle şièr söylemekden nefret etmişdim. O derecede ki o zamâna úadar yazmış olduúm manôymeleri óâvi mecmÿèayı maóv etdiğim gibi...(...) Ara âira öikrolunan manôymelerin münâsebetlicelerinden baèø-ı ebyât ve meââriè óâúıra vurÿd etdikçe ve milletimizden bir úısm èiôâmın, şimdiki óâlde şièr óuãÿãunda úarz-ı úadim meèlyfu úslyb-ı cedidden ziyâde naðar-ı merâÿbiyetde úutmaúda olduúlarını gördükçe bu óareketime óâlâ nedâmet ederim."

Yine aynı bölümde, *Göldeste*'yi sonradan yazdıkları ile önceden yazıp Batı şiirini gördükten sonra yok ettiği şiirlerinden, aklında kalanlar ile oluşturduğunu söyler:

"Şu maórymiyete muúâbil bir medâr-ı teselliyet olur úmidi muèâóóaren yazılan şeylerle evvelkilerden óâúırda úalanlarınınin olsun cemèiyle bu vechle bir mecmÿèa vücÿda getirmek için mÿceb-i cesâret oldu."

Eserin genel yapısı ile ilgili bilgiler de verilmiştir. *Göldeste*'yi oluşturan bölümlerden "Kitâb-ı Evvel" eski harfli metinde sayfa 6 ile 101 arasındaki manzûm eserlerden, "Kitâb-ı Sâni" ise sayfa 102 ile 135 arasındaki mensur eserlerden oluşur. "Kitâb-ı Evvel" kendi içinde sayfa 6 ile 46 arasını kapsayan "Kısm-ı Evvel" ve sayfa 46 ile 101 arasını kapsayan "Kısm-ı Sâni" adıyla iki bölüme ayrılmıştır:

"Bu mecmÿèa iki kitâba ayrılmışdır. Kitâb-ı evvel âââr-ı manôymeyi kitâb-ı âânî baèø âââr-ı menâÿreyi câmièdir. Kitâb-ı evvel dâöi biri âazeliyâtdan digeri âazelden mâèadâ olan manôymâtdan èibâret olaraú iki úısmdır."

"Kısm-ı Evvel" gazellere ayrılmıştır.Sayıları az olduğu için gazellerin sıralanışında "hurûf-i hecâ"ya itibar edilmediğini "Kısm-ı Evvel" bölümünün başında kendisi söyler:

“àazeliyÀt az olduguçün óurýf -1 hecÀ tertibine rièÀyet olunmadı”

Gazeliyat kısmında altı adet nazire vardır. Bunlardan bir tanesi “Nazìre-i Fuzûlî” başlığıyla Fuzûlî’nin, iki tanesi “Nazìre-i Gazel-i KÀzım Paşa” başlığıyla KÀzım Paşa’nın, üç tanesi “Nazìre-i Gazel-i Ekrem Bey” başlığıyla Ekrem Bey’in şiirlerine yapılan nazirelerdir:

Alıvermedi müsÀède-i rýzgÀr óayf
Beyhýde etdi èömr-i èazizim güöÀr óayf (G.2/1-Nazìre-i Gazel-i Ekrem Bey)

FedÀkÀr olmalı dildÀrınıñ uàrunda her èÀşıú
Eñ ednÀ emrine úoymaú gerekdir cÀn u ser èÀşıú (G.18/1- Nazìre-i Fuzýlî)

Beñzer äafÀda cennete VÀn nevbahÀrda
Olmaz aña şebih mekÀn nevbahÀrda (G.32/1- Nazìre-i Gazel-i Ekrem Beg)

Olmaz sükýn-peöir göñül bÀde olmasa
áamdan berì vü guããadan ÀzÀde olmasa (G.47/1- Nazìre-i Gazel-i Ekrem Beg)

NÀfile sÀúì elinde cÀm-ı sahbÀ döndürür
İçdigim mey gözlerim billÀhi óAlÀ döndürür (G.48/1 - Nazìre-i Gazel-i KÀzım Paşa)

Cevriñ seniñ ey şýò vefÀdÀrına maöäyã
èUşşÀúıña ez-cümle bu àam-òÀrıña maöäyã (G.53/1- Nazìre-i Gazel-i KÀzım Paşa)

Eserin gazeliyat bölümünde bir takriz örneği bulunmaktadır. Bu takriz Abdülmecid Efendi’nin risalesi “Gencine-i ÚavÀeid” üzerine yazılmıştır:

èAllÀme-i yegÀne èAbdulmecid efendi
èAãrıñ bi-óauú oldur tahrir-i bi-menendi
“Gencine-i ÚavÀeid” nÀmında bir risÀle
Yapmış bunuñla úılmış iábÀt-ı behre-mendi (G.60/2)

Şairin gazel nazım şekliyle yazdığı bu takriz örneğinin dışında bir takriz daha bulunmaktadır. Bu takriz, Kitab-ı Evvel bölümünün gazeller dışındaki nazım şekillerinin yer aldığı kısımdadır. Bu kıt’a kâlem erbâbı zümresinden Mir-Reşid’in, Envâr -ı Zekâ adlı eseri üzerine yazılmıştır:

Mefòar-ı zümre-i erbÀb-ı úalem Mir-i Reşid
Maùlaè-i mihr-i hüner maşrıú-ı nýr-ı èirfÀn

Bir eâer neşr edip EnvÀr-ı öekÀ nÀmında
Vermiş anıñla cihÀn-ı edebiyÀta øiyÀ (Kt.1/2)

Güldeste'deki şiirlere baktığımızda şairin Nedimâne söyleyişlere yer verdiğini görürüz:

Elinden düşmüyor cÂnÂnımıñ bir dürlü Âyine
O da ôannımca kendi ôüsnüne benden beter èÂşıú (G.18/5)

Niçin sık sık bakarsın öyle mir'ât-ı mücellâya
Meğer sen dahi kendi hüsnüne hayrân mısın kâfir (Nedim Dîvânı,G.41/7
)

Aldatdım iki bÿsesin aldım yanaâından
YÂrimle ûutuşmuş idim ol şarûla lâdes (G.17/2)

Soydum o mehin câmesini bÿsesin aldım
Vakt oldu müsâ'id günümü yaza düşürdüm (Nedim Dîvânı,G.86/3)

İsterseñ eger cÂmeñi mâ'i çuúÂdan kes
Gel sen saña ammâ yaraşır úırmızı cÂn-fes (G.17/1)

Güllü dibâ giydin ammâ korkarım âzâr eder
Nâzeninim sâye-i hâr-ı gül-i dibâ seni (Nedim Dîvânı,G.154/3)

Matbuat âleminde beraber bulunduğu ,“Eslâf” adlı eserinde hakkında yazısı da bulunan Diyarbakırlı Said Paşa'nın mütekerrir muhammesi (Erdoğan,2004:79-82) ile Fâik Reşad'ın kıt'a nazım şekillerinin söylem itibariyle yakınlığı dikkat çekmektedir:

Üoâruluúdan ölse ayrılmaz o kim
İstiúÂmet-i günehine ÂgÂhdır

Müstaúim ol her umÿruñda ReşÂd
Üoârunuñ yardımcısı Allah'dır (Kt.10/2)

Sen uâandırma eli el de uâandırmaz seni
ÓilekÂrlık eyleme kimse dolandırmaz seni
Dest-i a'dâdan ãoauú su içme ki kandırmaz seni
Korkma düşmandan ki Âteş olsa yandırmaz seni
Müstaúim ol Óaoret-i Allâh utandırmaz seni (Diyarbakırlı Saîd Paşa Dîvânı,Mu.13/1)

Gazelleri muhteva bakımından eski geleneğe bağlıdır. Gazellerin konusu genellikle aşktır.Bu tür gazellerinde,her ne kadar vezin ve kafiye noktasında bir benzerlik olmasa da söylem itibarıyla nazireler yazdığı Fuzûlî'nin tavrına ve redif seçimine yakınlık hissedilir:

Bu deş-t-i èaşúda hem-reh baña Mecnÿn-ı şeydÂdır
Refiú olmaz belî divÂneye divÂneden àayrı (G.1/5)

HÂâılım yok ser-i kÿyunda belÂdan àayrı
Garazım yok reh-i èaşúında fenÂdan àayrı (Fuzûlî Dîvânı,G.273/1)

KÂr-bÂn-i rÂh-i tecridiz óatar ôavfın çekip

Gâh Mecnÿn gâh ben devr ile nevbet bekleriz (Fuzûlî
Dîvânı, G.123/6)

Benim ol pây-ı der zencîr-i mecnÿn-ı muóabbet kim
Olur hem- 'aúl-ı eflâtÿn baña dîvâne nisbetle (G.3/3)

Gazellerinde metafizik boyutta olmayan felsefî söylemlerde bulunur. Daha çok kadere inancını, Allah'ın takdirine, tevekküle olan güvenini ifade etmiştir:

Günâhım çoksa da endişe etmem kim úalır cürmüm
Miââl-i úaüre baòr-ı raómet raómâna nisbetle (G.3/5)

Ebnâ-yı beşer tâbèi-i aóúâm-ı úaøâdır

Kimse yaúasın úurtaramaz anıñ elinden (G.6/4)

İşim olurdu benim kimyâ gibi o zaman

Teveccüh eylese bir kez nigâh-ı Mevlâna (G.34/4)

Çeken elbette kısmetdir beni ona Reşâd amma
Vaúanda olmuş olsaydı şu âb u dâne olmaz mı (G.37/8)

Fâik Reşad, nâ'tlarında ve münâcâtında günahkârlık noktasında bir benzerinin olmadığını, nefsin elinde bir esir olduğunu; yalnız Allah'tan ve Peygamberinden yardım ve afv dilediğini, tek isteğinin bu olduğunu, peygamberin hürmetine ve Allah'ın yüce şânına ne yakışır onu istediğini samimi bir yakarışla vurgulamıştır:

Elinde nefsi-i bed-kârın esirim yâ Resÿlallah
Teraóúm eyle sen ol dest-girim yâ (G.58/1)

Günehkârım ki ol rütbe bütün ebnâ-yı Âdemde

Degil mümkün bulunsun bir nazirim yâ Resÿlallah (G.58/2)

Cenâb-ı Óaúla senden başúa yoúdur sen bilirsin kim

Muèinim istinâd-gâhım ôahirim yâ Resÿlallah (G.58/3)

Ürmüşam yâ Rab! Bürehne-ser gelip dîvânıña

Eyle icrâ her ne şâyânsa èulüvv-i şâniña (G.59/1)

Muúlaúâ èafv-ı şerifindir yegâne óâcetim

Varsa başúa maúâadım olsun úasem úara 'iniñe (G.59/4)

Îlâhî! Óadden efzÿndur günâhım

Şakiyim, fâsıúım, rÿy-ı siyâhım (K.II/1)

Kazım ve Agah adındaki iki oğluna da "Oğlum Âgâh ve Kâzıma Hitâbdır." şerhini düştüğü bir şiirle öğütde bulunmuştur:

Saèy ediñ taóâile ey Âgâh, ey Kâôım, hemen

Şân-ı insâniyet ancaú varsa evlâdım budur (G.15/6)

Şair, me'mûriyet yaptığı yıllarda bulunduğu yerler hakkında ve İstanbul'a olan özlemini dile getirdiği şiirler yazmıştır:

Beñzer äafÀda cennete VÀn nev-bahÀrda
Olmaz aña şebih mekÀn nev-bahÀrda (G.32/1)

Ben görmedim bu şehirde nÀzik civÀn ReşÀd

İstanbul' uñ ne nÀzik olur nev-civÀnları! (G.43/7)

Divan şiiri geleneğinin aksine yaşadığı devrin de getirdiği yansımalar vesilesiyle şiirde ve nesirde noktalama işaretlerine yer vermiştir:

öoñra dedi: " bu óÀl nedir sende ey ReşÀd?
Úalbinde àam, dilinde fiàÀn, gözde eşk-i ter? (K.VI/12)

Terk eyledik diyarımızı nefè içün ReşÀd
Bir nefèi müntec olmadı terk-i diyÀr óayf! (G.2/7)

"Ey èaşú! Bütün eşyÀ behrever neşve-i feyöiñdir: äabÀ deryÀ-yı aóøar-ı çemeni dest-i nüvÀzişle ùalgalandırır, úuşlar sýziş-i maóabbetle daldan dala uçuşaraú dişlerini úovalar, yaúalar, úutar, bıraúır, yine yaúalar, úanadlarıyla çırpınır ve biraz mülÀèabeden öoñra ikisi birden öterek pervÀz ederler." (KitÀb-ı æÀni /ÁÀr-ı Menâyre -Bir Tezkere)

Noktalama işaretlerine yer yer rastlamamıza rağmen eserde düzenli, belirli bir standarta oturmuş noktalama işareti kullanımı yoktur. Özellikle özel isimlerin geçtiği, açık şekilde anmak istemediği bazı yerlerde isim vermek yerine art arda birkaç nokta kullanmayı tercih etmiştir:

Adı... idi ol gül dehenniñ
áÀyeti yödu èalÀúa edenin (M.3/17)

Eylesin... paşa-yı bÀ èizz ü şeref
Mesned-i iúbÀlde bÀúì ÒudÀ-yı müsteèÀn (K.V/25)

Eski şiir geleneğinin aksine şiirlerine başlık koymuştur: İbtılâ-yı Mey, Ricâ, Câvid, Bahâr gibi.

Eski şiir geleneğinde olduğu gibi şâir kendini Mecnûn ve Ferhâd gibi aşıklığı ile nam salmışlarla kıyaslar ve üstünlüğünü öne sürer:

Mecnÿn muúaddem äayılır deşt-i cünÿnda
AmmÀ nice yüz meróale benden geri úalmış (G.10/4)

Gelmişdi ki taèlim-i óaúíúat ede Mecnÿn

Gördü beni lÀl oldu yine mektebe döndü (G.42/2)

Büyük bir iş midir FerhÀd için bir kÿhı úalè etmek?

Eder dünyÀyı yek dü Àhla zir ü zeber èÀşíú (G.18/4)

Fâik Reşad'ın yangından sonra içkiye düştüğünü, bu yüzden görevinden azledildiğine dair söylemlere destek olacak nitelikteki şiirleri şunlardır:

Mey-perestim öyle kim bi'l-farø bir óÿri-liúÀ

Gelmiş olsa ettiğim eânâda öevúe ibtidâ
Etse istikrâh eîşretten de, bânâz u edâ:
“Yâ beni yâ bâdeyi terk et” diye etse ricâ
Üoârusu ben eylemem aâlâ ferâaat bâdeden! (Mu.3/I)

Reşâd olmuş cihânıñ her yeri bir menzil-i âşup
äafâ hiç bir maóalde úalmamış meyòâneden àayrı (G.1/7)

Óased ol rinde kim ser-mest olup meyòânedede dâ'im
Cihân úaydında olmaz òâûırırı renc ü keder bilmez! (G.11/3)

Fâik Reşad, yurt içi ve yurt dışı birçok yerde çalışıp maksûduna ulaşamamış; istediği yerlere gelememiştir. Buna istinaden eserinde şu beyitler mevcuttur:

Terk eyledik diyarımızı nefè için Reşâd
Bir nefèi müntec olmadı terk-i diyâr óayf! (G.2/7)

Şair, gazellerini sade dille yazdığını dile getirir ve bunu her zaman sade-rûları (gençleri) övmesinden ötürü dilinin de sade olması gerektiği düşüncesiyle ilişkilendirmiştir:

Meddâóıyam hemişe Reşâd sâde-rýlarıñ
Naômımda ol sebeble benim böyle sâdedir (G.9/5)

Şairin divanında 7 kaside bulunmaktadır. Kasidelerinden “Kudret-i Hâlık u ‘Acz-i Beşer” ile başlayan 1.kaside ve 2.kaside münacaat; 3.kaside na't; 4.ve 5. kaside methiye; 6.kaside mülakat, 7.kaside sakiname türündedir:

Òalk etmemiş olsaydı Benî Âdemi Mevlâ
Virâneye beñzerdi şu maemýre-i dünyâ (K.I/1)

Îlâhî! Óadden efzýndur günâhım
Şakiyim, fâsıúım, rýy-ı siyâhım (K.II/1)

Yâ Resýlullah sensiñ raómeten li'l-èâlemîn
Nâzenin óaú-ı resýl ââdıúu'l-vaèdü'l-emîn (K.III/1)

Olsun hemişe maôhar-ı elùâf-ı şehriyâr
Maôhar olan o lýüfa zihî baòtiyârdır (K.IV/36)

Eylesin... paşa-yı bâ èizz ü şeref
Mesned-i iúbâlde bâúî òudâ-yı müsteèân (K.V/25)

Yâ Rab o ân ne ân, o ne öevú u äafâ idi!
Tekrârına müsâèid olur mu èaceb úader? (K.VI/23)

Mey èaúla, vücýda eder irâs-ı maøarrat
Münhî niçün etmiş ya anı şerè ile óikmet? (K.VII/1)

Mülâkat başlıklı şiirinde edebiyatımızdaki “Dedim-Dedi”li ifadelerden yararlanmışır:

äoñra dedi: “ bu óÀl nedir sende ey ReşÀd?”

Úalbinde äam, dilinde fiàÀn, gözde eşk-i ter? (K.VI/12)

Ben de dedim, silip de gözüm yaşların o dem,

“Ey yÀr-i dil-nüvÀz u óabib-i melek-seyr? (K.VI/13)

Gazellerinde atasözleri ve deyimlere de yer vermiştir.

Göñlümde nihÀndır gözünüñ naúş u öayÀli

Bir şir yatar gizli her insÀnıñ içinde (G.39/2)

Baú meróamet et óÀline bi-çÀre ReşÀdıñ

Derdiñle hemÀn şöyle kemikle deri úalmış (G.10/7)

Maömÿr gözlerin süzerek baúdı öyle kim

Muùlaú erirdi olsa idi anda bir óacer (K.VI/11)

Şiirlerin rediflerini incelediğimizde genellikle eski şiir geleneği çerçevesinde oluşan rediflerden farklı değildir:ğayrı, gül, bülbül, hayf, gönlüm, şarâb, Àşıú, cüdâ vb.

Kafiye için ise yine eski şiir geleneği dâhilinde tam ve zengin kafiye kullanılmışır:

Enisim youú şu miónetòÀnede peymÀneden àayrı

İşitmez gÿş bir söz nÀere-i mestÀneden àayrı

...

ReşÀd olmuş cihÀnıñ her yeri bir menzil-i Àşup

äafÀ hiç bir maóalde úalmamış meyòÀneden àayrı (G.1/1-7)

SÀúi èinÀyet eyle baña bir úadeó şarÀb

Versin dil-i óazine äafÀ vü feraó şarÀb

...

Úavi daévÀ-i belÀàati hengÀm-ı nÿşda

Diñletmiyor úuzum suðan-ı muãùalaó şarÀb (G.8/1-5)

Geldi bahÀr mevsimi oldu küşÀde gül

ÁrÀm-ı mey-keşÀnı yine verdi bÀde gül

...

Çekmez bahÀr minnetini gül için müdÀm

Öynin-i daà-ı sinesi olmuş ReşÀda gül (G.24/1-7)

Güldeste’de kullanılan nazım şekilleri, kullanım sayısı ve rediflerine göre aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

NAZIM ŞEKLİ	SAYISI	REDİFİNE GÖRE	
		MÜREDDEF	GAYR-I MÜREDDEF
Gazel	60	49	11
Kaside	7	2	5
Musammat	9	6	3
Mesnevi	3	-	-
Rubâi	9	-	-
Kıt'a	10	-	-
Matla'	9	-	-
Müfred	7	-	-

Eserde 13 farklı aruz ölçüsü kullanılmıştır. Kullanım oranlarına baktığımızda en fazla FÀèilÀtün/ FÀèilÀtün/ FÀèilÀtün /FÀèilün kalıbı toplamda 20 nazım şeklinde kullanılarak eserde en fazla kullanılan aruz ölçüsü olmuştur. Bu sayıyı 17 nazım şeklinde kullanılan Mefèylü /FÀèilÀtü/MefÀèilü/ FÀèilün kalıbı takip eder. En az kullanılan aruz kalıbı ise 1 nazım şeklinde kullanım oranlarıyla FeèilÀtün/FeèilÀtün /Fe'ilün ve Mefèylü/MefÀèilün/Feèylün kalıplarıdır.

Eserde “Gazeliyat” bölümü bittikten sonra “Kısm-ı Sâni”ye geçiliyor. “Kısm-ı Sâni” bölümünde şekil ve konu bakımından bir bütünlük arz etmeyen sırasıyla şu nazım şekilleri yer alır: Kaside nazım şekliyle yazılmış 2 münacat, “Medhiye-i müseddes berÀ-yı cenÀb-ı resul-i akdes” başlıklı na't örneği olan bir musammat, “NÀ't-ı Nebi” başlığıyla kaside nazım şekliyle yazılmış 1 nâ't ardından yine “-im yÀ Resÿlallah” redifli 1 nâ't ; “Tahmis-i Gazel-i Ekrem Beg” başlıklı tahmis örneği, “Bahâr” başlıklı mesnevi, “MülakÀt” başlıklı kaside, “Kudret-i hÀlık u èacz-i beşer” başlığıyla 1 kaside, “RicÀ” başlığıyla 1 murabba (musammat) ; “SÀkiname-i Muhammes” ve “Muhames-i BerÀ-yı Tazmîn Mısraè-i Fuzÿli” başlığıyla 2 muhammes (musammat), “ İbtılÀ-yı Mey” başlıklı 1 mesnevi ve ardından 1 kaside , “Tahmis-i Gazel-i Nahîfi” başlıklı 1 musammat sonrasında kaside, takriz, tarih nazım şekilleri ile diğer başlığıyla 2 kıt'a; Kıt'a ve Rubaiyyat başlığı altında 8 rubai, 6 kıt'a örneği, 9 Metali' örneği, 7 müfred örneği, 1 Takriz, “Tahmis-i Gazel-i VÀsıf” başlıklı 1 musammat, “Mey” başlıklı 1 kaside, “ CÀvid” başlıklı mesnevi, tarih, 2 adet şarkı (musammat) örneklerini içerir. Bu şiirler eserde, bütünlüğü ve kolaylığı sağlamak adına divan tertibi usulünce tertip edilmiştir.

Değişik nazım şekillerini kullandığı Bahâr, Mülâkât, Ricâ, İbtılâ-yı Mey, isimlerini verdiği manzumelerin konuları şöyledir:

İbtılâ-yı Mey, manzum hikâye olarak adlandırabileceğimiz bir manzumedir. Konunun gidişatı ve kahramanların özellikleri sebebiyle Ahmed Reşad'ın hayatından izler sergileyen bu manzum hikâyede manzum hikâyenin kahramanı mesleği kâtiplik olan Kâmil isimli kişinin içkiye başlayıp servetini bitirdikten sonra çare olur inancıyla evlendirilir fakat birsüre sonra tekrar eski haline döner. Dilencilığe başlar. Her gece eşi ile dövüşür ve yine bir kavga esnasında Kâmil ölür:

İsmi KÂMildi āanēatı kĀtib

Ōaūūına ōüsn-i ōaūūı hem āĀlib (M.2/3)

æervetin az vaūtde etdi telef

Ūaldı bi-çĀre şöyle bĀd-ı bekef (M.2/6)

Ne zamÀn içse hem beş on saàÀr
èAúlı deróÀl gider tecennün eder (M.2/9)

Böylelikle úazandı nefret-i èÀm
Oldu èÀlem içinde pek bed-nÀm (M.2/11)

Buña bir çÀre buldular encÀm
Dediler: "bir úarıyla alsın kÀm (M.2/17)

Etdi KÀmil bunuñla èaúð-ı nikÀó
Bu vesile ile ãanki buldu felÀó (M.2/20)

Eski óÀle yine rüçyè etdi
Yaèni meykeşlige şurÿè etdi (M.2/22)

Düşdü bir óÀl-i faúre kim èayyÀş
Úalması çünkü bir medÀr-ı maèÀş (M.2/25)

Etdi KÀmil dilencilikte úarÀr
Baúıñız èişret Àadamı ne yapar? (M.2/30)

RefiúÀsı ile hele her şeb
Dögüşür youken orta yerde sebep (M.2/40)

Yine bir şeb úutuşdu àavàaya
Biriniñ èaúlı gitdi yaàmaya (M.2/41)

Pıçaàın çekdi KÀmili urdu
Úabøasın çend defèa hem burdu (M.2/42)

Ricâ başlıklı eserde ise terk edilen bir sevgilinin sevdiğine dönmesi için yakarışını içeren bir eserdir:

Gözümüñ nyru sevgili yÀrim!
Neden etdiñ yanımdan öyle firÀr?
Ne idi eyleyen seni bi-zÀr?
Buña óayretde úaldı efkÀrım (Mu.9/I)

...

Sen de vÀúıf idiñ muóabbetime
KÀh ederdiñ teselli-i òÀúr
Áh! Terk eylediñ beni Àøer
İetibÀr etmeyip ãadÀúatime (Mu.9/V)

Klasik nazım şekillerinin ağırlıklı olduğu bu bölümde bir kölenin aşkını anlatan Câvid isimli manzum hikâye, konu bakımından dikkat çekici ve içinde merhamet, aşk gibi birçok duyguyu barındıran bir hikâyedir. Câvid isimli Habeş bir köle hikâye anlatıcısının asker olan babasıyla beraber sefere katılır. Yine gittiği bir seferde hastalanır. Aşk hastalığına yakalanmıştır. Fakat kendisinin köle olması sebebiyle vuslatı hak etmediğini söyler. Bir ricada bulunur. Ve Şehnâz'a hastalığını ve bu hastalığa ona olan sevgisinden düştüğünü söylemesini ister. Anlatıcı hem durumun acı olması hem de kızın ailesinin duruşu sebebiyle vasiyeti dile getirmenin zoruğundan bahsettikten sonra Şehnâz adlı bir cariye gider ve kıza durumu bildirir. Meğer Câvid'in sevdiği kız da durumdan haberdar ve Câvid'e âşıktır. Câvid'den birkaç zaman sonrada âşık olduğu kız da vefat eder.

Bir köle var idi bizde Óabeşi
Hiç èÀlemde bulunmaz da eşi (M.3/1)

İsmi CÀviddi faúaù rabb-ı vaóid
Vermemiş ruóãat-ı èömr-i CÀvid (M.3/3)

Ne zaman orduya gitseydi peder
(çünkü 'askerdi işi seyr ü sefer) (M.3/4)

Yine bir defa peder etti sefer
Şüphe yok kim o da birlikte gider (M.3/6)

Aradan bir sene etmişdi mürÿr
Geldi bir nÀme pederden memhÿr (M.3/7)

Şöyle yazmış ki: zavallı CÀvid
Òastalanmışdı yatup vaút-i medid (M.3/8)

Bir gece òasta aàırlaşmış pek
Beni de görmegi etmiş istek (M.3/9)

Bende gitdim yanına bi-çÀre
Eylemiş àevbini pÀre pÀre (M.3/11)

Beni gördükde edip vÀveylÀ
Dedi: "gel sevgili şefúatli baba! (M.3/12)

"Edeyim rÀz-ı derÿnum iòhÀr
"Sizde úalsın bu muúaddes esrÀr (M.3/13)

Úarşımızda var idi bir úomşu
Bir de bir duòteri vardı meh-rÿ (M.3/16)

Adı.... idi ol gül deheniñ
áÀyeti yoúdu èalÀúa edenin (M.3/17)

Buda ... Meger èÀşıú imiş!
Belki digerlerine fÀ'íú imiş! (M.3/18)

"Almadım kÀm o güzelden eyvÀh!
"Böyle óükm etmiş ezelde Allah (M.3/21)

"O melik ben ise bir zışt-i óabeş
"Hiç úÀbil mi ki olsun baña eş (M.3/22)

" Bu iki mÀnèia varken, aálÀ
"Düşmez ümmid-i viãÀl etme bana" (M.3/24)

“èÁúibet derd ile bímÀr oldum
“Ne yamÀn èillete düçÀr oldum (M.3/30)

“İşte óÀl böyle veliyyü’n-nièmet
“Eylerim bir de ricÀya cür’et: (M.3/33)

Ki idiñ benden o dildÀre selÀm
“VÀúí-iè óÀlì de cümle ièlÀm (M.3/34)

“Sebeb-i mevtimi bilsin
ÓÀlet-i èaşú nedir etsin derk” (M.3/35)

Oúuyunca bunu olduú maózÿn
Hele úalbim benim oldu pür-òÿn (M.3/37)

Gerçi ifÀ-yı vaãiyet lÀzım
Buña ammÀ ki cesÀret lÀzım (M.3/38)

Duòteriñ èÀilesi çünkü tamÀm
NÀm u nÀmÿs ile meşhÿr u benÀm (M.3/ 39)

Bunu açmaú olacaú sÿ’-i edeb
Denilir mi: úızı sevmişdi èArab? (M.3/40)

ÍútiøÀ etdi øarÿri ãuãmaú
ÇÀre youdur ki olur her olacaú (M.3/41)

Vardı bir cÀriye ŞehnÀz adlı
Pek emekdÀr idi hem ÀzÀdlı (M.3/42)

Gitmiş ol yÀre demiş vÀúìèayı
Bize iòbÀr edilen fÀcièayı (M.3/44)

İşidince bunu maèşÿúa, biraz
Giryeden ãoñra demiş: ey ŞehnÀz! (M.3/45)

Gerçi bir úul idi sizde CÀvid
Çehresi hem de degil öyle sefid (M.3/46)

Bence ammÀ ki nice beglerden
Her cihetle görünürdü iósÀn (M.3/47)

Bu sebeblerle severdim ben anı
Hem de àÀyetle áıcaú idi úanı (M.3/49)

Şu òaber göñlüme pek etdi eãer
Şaşarım olmaz isem bende eger!” (M.3/50)

Bir zamÀn ãoñra işitdiñ nÀgÀh
Kız dÀòì òastalanıp yatmış Àh (M.3/51)

Birúaç ay ãoñrada aldıú ki òaber
Eylemiş èÀlem-i èukbÀya sefer! (M.3/52)

Dönemin şairlerinden Nahîfi, Vâsıf ve Ekrem Bey’in gazellerine “Tahmîs-i Gazel-i Nahîfi”, “Tahmîs-i Gazel-i Vâsıf”, “Tahmîs-i Gazel-i Ekrem Beg” başlığıyla tahmis örnekleri vermiştir:

Ne zamÀn etdim ise derdimi iòhÀr saña
Gelmedi öerre úadar meróamet ey yÀr saña
Etmedi bunca niyÀzım ebeden kÀr saña
“MübtelÀ oldum ise èaşúla nÀ-çÀr saña”

“N’eyledim n’eyledim ey dil-ber-i mekkâr saña” (Mu.5/I -Tahmîs-i Gazel-i Nahîfî)

Maèrifet öğren beyim taóâil-i èilm-i óikmet et
VÀúlf ol mâhiyet-i eşyâya aóö-ı èibret et
Derk-i nefis et fehm-i óât vâcib-i ôi-úudret et
“Kesb-i èilme beól-i evúât ile yâhy âayret et
Raâbet isterseñ eger èâlemde èilme raâbet et (Mu.6/I -Tahmîs-i Gazel-i Vâsıf)

âanır erbâb-ı âaflet dâr-ı úasvetdir mezâristân
Úuru bir úaşla úopraúdan èibâretdir mezâristân
ßlÿ’l-ebââra amma câ-yı diúúâtdir mezâristân
“Óükm binâna bir divân-ı èibretdir mezâristân”

“Büyük bir mekteb-i èirfân u óikmetdir mezâristân” (Mu.2/I - Tahmîs-i Gazel-i Ekrem Beg)

Her ne kadar “Muðammes-i Berâ-yı Taømîn Mıârâè-i Fuøyli” başlığıyla ele alınmış olsa da bu eser bir tahmîs örneği olup Fuzûlî’nin “habersiz yâr mı hâl-i harâbımdan haberdâr et” dizesi alınıp üzerine aynı vezinde (Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün) dört mısra eklenmesiyle oluşturulmuştur:

Sabâ ağyârdan pinóân ââmını dil-dâra izhâr et
Habersiz yârimi hâl-i harâbımdan haber-dâr et (Fuzûlî Dîvânı,G.42/1)

Varıp ey nâme óâl-i zârımı ol yâre işèâr et
Neler çekmekdeyim hicrile àurbet ilde ióbâr et
Çekinme şöyle ser-bâzâne úavr-ı âââz-güftâr et
Ne varsa bildiğın esrâr-i dilden cümle iôhâr et
“Òabersiz yârimi óâl-i òarâbımdan òaberdâr et” (Mu.4/I)

“Sâúîl-nâme-i Muðammes” başlıklı şiirinde bâdeden vazgeçememekten bahseder.Kaside bahsinde örneklerine yer verdiğimiz kaside nazım şekliyle ele aldığı “Mey” başlıklı eserinde ise içkinin verdiği geçici keyfiyyetten ve etkisi geçtiğinde daha kötü bir hâlin alınması, içki içmenin diğer lezzetlerden zevk alamayan cahillerin işi olduğunu, tüm kötülüklerin ve cinayetlerin sebebinin içki olduğundan bahseder. Yine Ahmed Reşad’ın İbtılâ-yı Mey başlıklı şiiri de kendi hayatı göz önünde bulundurulduğunda onun hayatına dair izler taşımaktadır:

Öevú alır içdikçe aâóâb-ı úabièat bâdeden
Cân u ten kesb-i âafâ eyler be-ââyet bâdeden
Öerrece úalmaz gönüllerde kudÿret bâdeden
èAúlı bu úadar bence kim eylerse nefret bâdeden
Úòarusu ben eylemem aâlâ ferââat bâdeden (Mu.3/I)

Şair, kaside nazım şekliyle yazdığı na't ve münacaat gibi şiirlerinin yanı sıra müseddes nazım şekliyle kaleme aldığı -Medhiye-i müseddes BerÂ-yı CenÂb-ı Resÿl-i Aúdes- başlıklı şiirinde de Peygamber Efendimize övgüde bulunmuştur:

Maúlaè-i mihr-i risÀletdir óabîb-i KibriyÀ
Şems-i eflÀk-i nübüvveddir óabîb-i KibriyÀ
Nÿr-ı meşkyt-i óaúúuatdir óabîb-i KibriyÀ
Şuèle-i miâbÀó-ı óikmetdir óabîb-i KibriyÀ
Meşèal-i rÀh-ı óidÀyetdir óabîb-i KibriyÀ
RÀfiè-i ÀÀAr-ı ôulmetdir óabîb-i KibriyÀ (Mu.1/I)

Eserde girişte “Erbâb-ı Mutâla’a ” bölümünden sonra 1 ve “Kıt’a-Rubaiyyat” bölümünde 11 kıt’a nazım şekli olmak üzere toplam da 12 kıt’a nazım şekli vardır. Bu 12 adet kıt’a nazım şekliinden 1 tanesi Takriz, diğer kıt’alar genellikle tarih içermektedir.Tarih konulu kıt’aları şu şekildedir:

‘DiyÂrbekirde yapıdırılan èumÿmi bÀàçe içün’ başlığıyla yazdığı tarih kıtası, Diyarbakır’da Vali Sâmih Paşa (Çögenli,2001:31-35) tarafından yapılmış olan “Fis Kayası”denilen bir bahçe için düşülmüş 1300 tarihli kıt’adır:

“Fis úayası” denilen cÀy-ı neşÀt-engiziñ
Eşi yoúdur denilirse bu óavÀlide becÀ

Yazdı bu mîârÀèi fi’l-óÀl berÀy-ı tÀriò
“Dil-güşÀ yapdı bu nüzhetgehi SÀmió pÀşÀ” (Kt.2/20)
1300

Vali Hamid Paşa’nın (Aslan,2016:205-243) memuriyetinin yenilenmesi vesilesiyle yazmış olduğu 1302 tarihli kıt’a şudur :

Óamid pÀşÀ ki anıñ vÀli-i ôişÀnıdır elóau
Der-i èadlinde lâÿıú bende olsa Ôüsrev ü Cemşid

SezÀ bu gevherin tÀriò aãılsa gerden-i èarşa
Óamid paşa úılındı mesnedinde äad şükr te’yid (1302) (Kt.3/5)

Van valisi Tahir Paşa’nın (Özkan,2017) mirmiranlığa getirilmesi vesilesiyle düşülen 1302 tarihli tarih kıt’asıdır:

Ábrÿ-yı vÀn temur zÀde cenÂb-ı ùÀhiriñ
Ôikr-i evâÀf-ı cemîli ziver olmuş her dile

Geldi bir peyk-i sürÿr etdi bu tÀriòle nidÀ

Mir-i ÜÀhir mîr-i mîrÀn oldu mecd u saèd ile (1302) (Kt.4/5)

Vali Hasan Paşa’nın (İnbaşı,2006) vefatı için düştüğü 1301 tarihli kıt’a şöyledir:

VÀli-i ôi-şÀn Óasan paşa-yı Áãaf- sîretin
Soóbeti, simÀsı, óalúı baòşeder insÀna keyf

Yazdı üçler işbu tÀriòdi beray-ı taèziyet

İnfiâÀl etdi Van' ın vÀli-i vÀLÀ-şÀnı óayf! (1301) (Kt.5/5)

Kâlem erbâbı zümresinden Mir-Reşid' in eseri *Envâr-ı Zekâ* eseri üzerine yazılmış takriz başlıklı bir kıt'a da şöyledir:

Mefòar-ı zümre-i erbÀb-ı úalem Mir-i Reşid
Maùlaè-i mihr-i hüner maşrıú-ı nÿr-ı èirfÀn

Bir eâer neşr edip EnvÀr-ı ÖekÀ nÀmında
Vermiş aniñla cihÀn-ı edebiyÀta øiyÀ (Kt.1/2)

Aşağıdaki kıt'alar da hikemi tarzda yazılmıştır. Bunlardan “Kıt'a-yı Latife-âmiz” başlıklı kıt'ada kötü şahsiyetli insanların ikili tavır sergilediklerinden bahseder. Diğer kıtalarda da ikiyüzlü insanların tavırlarından yakınma, geçmişten şikayet edilmemesi gerektiği, yaşanan şeylerin gelecek için ibret niteliği taşıdığı ve doğruluktan ayrılmamayı anlatır:

O úıfl-ı nÀza óulÿl eylemek óayÀliyle
VerÀ-yı perdede oynar dü şaòs-ı nÀ-kes u bed

Rütbe-i masòaralardır ki bunlarıñ gÿyÀ
Biri bütün úaragözdür biri óÀcı evóad (Kt.11/2)

İnsÀn mıdır ol kimse ki ôÀhirde biriyle
AóbÀb ol dÀ'im ede iòhÀr-ı taviyyet

áoñra nereye gitse kime etse teãÀdüf
Bì-çÀreyi her yüzden ede faâl u meòemmet (Kt.6/2)

MÀøiye esef fÀ'ide vermez ey dil
IslÀóına óÀlin edegör sen himmet

Derpiş edip erbÀb-ı naòar-ı mÀøiyi
Áti için eyler anı ders-i èibret (Kt.9/2)

Ùòaruluúdan ölse ayrılmaz o kim
İstiúÀmet-i günehine ÀgÀhdır

Müstaúim ol her umÿruñda ReşÀd
Ùòarunuñ yardımcısı Allahdır (Kt.10/2)

Kendisine bırakılan bir yadigarla ilgili yazmış olduğu bir kıt'a da şudur:

YÀdigÀrıñ nice pek úıymetlidir

Belki èömrümden muèazzezdır daha

Olsa dermÀn derdime içmem yine
Maóvına çünkü göñül vermez rı0À (Kt.7/2)

Kendi şiir poetikasına ilişkin kıt'alar bölümünde ve giriş bölümünde (Erbab-ı Mutâlaèa)birer kıt'ası vardır:

Söylemem hem úaâideyi sevmem
Bu mürÀyi olanlarıñ işidir

Óamdullah gidip kime ne desem
Áb-rý dökmeden sözüm işidir (Kt.8/2)

Öoş lehçe degildir bilirim zÀde-i úabèım
Ama yine göñlüm bulamaz maóvına imkÀn
Var úıynet-i asliyyede evlÀda maóabbet

Çirkin bile olsa seviyor zÀdesin insÀn (Güldeste ,Giriş)

Kitáb-ı Sâni, mensur eserlere ayrılmıştır. Eserin başında “BÀ'zı mekÀtib ve makÀlat-ı edebiyeye vesÀireden ibarettir.” denilmiştir. Fâik Reşad bu bölümde tezkire, tavsiye, hikemi sözlere, tercümelere, Ekrem Bey'in bir lûgazına ve cevabına yer vermiştir. Bu tercümelere, Şark Mecmuasında neşre edilmiştir. Tavsiyenâme, Kezâ, Bir Tezkere, Fransız Şa'irasından Jelpir'in “Bahar” Unvanlı Neşidesinin Nesren Tercümesi, Vaz'ı hamili Esnada Madam .Du.m'a hitaben yazılmış bir nesir, Ekrem Beyefendiniñ on on iki sene evvel tertib eylediği bir Lugaz ve Hali , mutlu olmak için gerekli olan 7 halden bahsettiği Yeni Nev'-i Sa'adet Hal başlıklı eseri , genç bir kızın sevdiğinin mezarı başında ağlayışını anlattığı Bir Kızın Sevdiği Bir Matlûbun Hakk-i Mezarı Üzerine Nevhâ-i Meyusânesi başlıklı nesri ve Baè Cümel-i Óikemiyye başlıklı hikmetli sözlerden oluşan nesirlerinin yalnız bugünkü harflere çevirisi yapılmış olup çalışmanın inceleme kısmını kapsamadığından bu bölümde sadece tanıtım ile eserden örnekler verilmiştir.

“Tavsiyenâme” başlıklı nesir ile başlar. Bu nesrinde eski zamanlardan beri tanıdığı kendisinden tavsiye yazısı isteyen gencin istekleri hususunda kırılmamasını ve gereğinin yapılmasını arz ettiği eserden bir bölüm şöyledir:

“ÓÀmil-i nemiúa-i muóıbbi İbrÀhım Aàa bendeleri müteveffÀ èammisinden maólÿl àu yolculuú òidmetiniñ èuhdesine tevcihi için çend defèa àu neòÀretine mürÀcaèat eylemiş olduàu óÀlde hep àudan cevÀblar alıp beyhyde yere Àb-rý dökme ise nefsine güç geldiğinden “àu bulunmadıàı yerde teyümmüm cÀéizdir” meâelince “ àu yolcu olamazsam da úırú çeşmede saúa başı da olamaz mıyım?”diyerek saúalık meslegine sülÿk hevesine düşmüş ve öÀt-ı èÀliñizle yalnız içtigimiz àu ayrı gider derecede beynimizde cÀri olan óuúÿúa vÀúıf olmaúla bu àabÀó sÀèat üç àularında nezd-i èÀcizÀneme gelip èalÀ-mÀcerÀ tafâil-i keyfiyyetle bir tavâiyenâme taóririni iltimàs eylemiştir. (...) ” (Reşad, 1304:102)

“Kezâ” başlıklı mensur eserle devam eder.Bu bir ahababının aracılığıyla iş hususunda yardımını isteyen iki kişiden bahseder:

“AóbÀ-yı èÀcizÀnemden bir öÀtıñ delÀletiyle bu àabÀó iki şaòs-ı àarib sÀèat üç rÀddelerinde bende òÀneye gelip...(...)Árzÿsunu der-meyÀn etdikten àoñra òaâlet-i celile-i èacze perverilerini öikr ve taèdÀd

ve bendeleriniñ efendimize olan münâsebetimi yâd ile birer tavâiyenâme terûim olunmasını iltimâs etdiler.” (Reşad,1304:103-106)

“ Bir Teökere “ başlıklı mensur eserde kendisini Karabetin Gazinosu’nda bekleyen kişiye neden gidemediğini, buluştukları vakit neler yapma arzusunda olduğunu söyler:

“Úarabetiñ âazinosunda bendeñizi bekliyor imişsiñiz.(...)èa “dem-i şubaüdaki nevbahÀra aldanma!”tenbihiniñ òilÀfı olaraú ve hevÀniñ âabÀóını güçÀyişine baúaraú bir óükm-i úarakuşyÀne ile aú cÀmeler giymiş idim. Derken aúşÀma yaúın hevÀ birden bire úararıp yaàmur ile úarışıú bir şedid úarayel esdikden başúa o soàuúda úaradan bir óaylı yol yürüme mecbÿriyetinde bulunmuş olduámdan bu gece rÀóatsızlıáımdan tÀ vaút-i fecre yaèni aú ile úara seçilmege başlayıncaya úadar gözüme uyúu girmedí. (...)bi’ø-øarÿre emirleriñize imtiâÀl edemeyerek yalnız şu kaâdı úaralamaâı úarÀlaştırdım. Her ne úadar müsvedde óÀlinde isem de vaúitim müsÀeid olmadıáından beyÀø edemedim.

İnşÀAllah yarın birleşir ve èa... beg de gelirse

“O şÿða óÀle münÀsib óikÀye söylendi”

Muúaddemesiyle

“Úara gözlüm úara baótımdır sebep!

Şarúısını okutdurup òevú ederiz.” (Reşad,1304:108)

“Fransız şuearÀsından Jilperin “bahÀr” ünVAnlı neşidesiniñ neâren tercümesidir.” başlıklı eserinde de adı geçen şiirin, nesren tercümesi yapılmıştır:

“Úış dedikleri o siyÀh çehreli deyü ziyÀnkÀr, evlÀdı olan berf u bÀrÀn ve kelÀl u melÀl berÀberinde olduá óÀlde, bir eski demir èarabaya binerek ve buralarıñ fırtınalarıñ öñüne úatılaraú firÀr etdi. BahÀr ise piş u pesinde èaşú gibi nesim-i âabÀ gibi laúif ve rÿşen günler gibi feyø-i ùabièatiñ eşòÀâ-ı maèeneviyesinden mürekkeb şÀhÀne bir ÀLÀy miyÀnında terennüm-sÀz-ı óafer olan murgÀnıñ Àhenk-i èumÿmisine taùbiú-i óareketle óafif óafif taze ve yeşil çimenleri çigneyerek geldi ve nÿr-ı nigÀhıyla sÀha-i ùabièatı yeñiden tenvir u tezyin eyledi.” (Reşad,1304:109)

“Vazè-ı óamili eânÀda mÀdÀm . Du. m. *** òiùÀben yazılmış bir úúèeadır.”başlıklı nesrinde , mÀdÀm . Du. m. ve eşi Mösyö.. nün bir kız çocuğunun olması münasebetiyle kaleme aldığı ve mÀdÀm . Du. m. yarım kalmış bir aşk hikayesinin öznesi durumunda olduğu bu eser hem bir tebrik hem de unutulmayan bir aşk hikayesinin itirafı niteliğindedir:

“Ey maóbÿbe-i dilÀrÀ, ey mesèyd zevce! äaóife-i evâÀfıñızda yalnız vÀlidelik èünvÀn-ı şirin beyÀnı nouâÀn idi. İşte şimdi anıñla da ziyetlendiğiz ve şecere-i muóabbetiñiziñ âemesi olaraú melek-simÀ bir duòtere mÀlik olduñuz ki siziñ için en muèazzez şey o olacaúdır.(...) Mösyöm.. ile olan óulÿâ u maóabbetimiziñ devÀmı Àrzÿlarına fedÀ etdigim bu gencine-i girÀn-behÀ her ne úadar helÀlim degil ve benden baèid ise de óÀlÀ úalemiñ en derin yerinde yaşar ve her ne zamÀn anı düşünmüş olsam gözlerim sirişk-i óasretle ùolar. èAşk hiç bir vaúitde øiyÀèina keder edilmeyecek bir mÀl degildir. Hem maóabbet denilen şey ekâeriyÀ keyfden merÀkdan èibÀretdir binÀen-èaleyh insÀn her şeyden teselli bulur ancaú göñlünñ perest eylediği bir ânemiñ fedÀsıyla müteselli olamaz.” (Reşad,1304:111)

"Luàaz" başlığı ve "Ekrem Beyefendiniñ on on iki sene evvel tertib eyledikleri bir luàazdır."açıklaması ile neşrettiği ,özelliklerinden bahsederek ipucu verdiği ve bir sonraki başlıkta sorusunun cevabını verdiği eserinden bir bölüm Şu Şekildedir:

Kimdir o siyeh çerde Őaõã-ı áaúillü'l-cüããe ki iki dÀneden èibÀret olan ayaúları vücüduna nisbetle àÀyetü'l-àÀye áaàir ve úadid iken demirden veyÀhÿd aña beñzer áelb bir maddeden òalú olunmuş gibi o vücüd-ı muèaõõamıñ áúúletini müteóamil ve maèóãõÀ o Őaõã için bu ayaúlarıñ bir zamÀnda ikisini de istiõõÀma mecbÿriyet olmayıp biri sürèatle digeri de beùÀéetle

seyr ve óareket ettirmege kÀfi ve kÀfildir? (Reşad,1304:112)

"Óali" başlıklı yazı yukarıdaki lugazın yanıtı olup, sorunun cevabı olan "Piyano"dan bahsedilmektedir:

"Bunu çalacak olan õÀt bir áandalye ile úarşısında oturup ayaúlarını (iki dÀneden èibÀret olan) ve güyÀ (ayaúları) müãÀbesinde olup (vücüduna nisbetle àÀyetü'l-àÀye áaàir u úadid) bulunan yaylarıñ üzerine ve elleriyle yuúarı úarÀfda ki dişlere baàar (iken) õikrolunan yayları lüzÿmuna göre taóriú etmelidir. Bu dişler piyanonun echeze-i áavtiyesi ise de sÀèirleriñki gibi telden ve (demirden olmayıp kemikten veyÀhÿd aña beñzer áalb bir maddeden) yapılmış ve taèbir-i Àòirle (òalú) ve icÀd olunmuşdur. Bunlar her ne úadar küçükden birer ayaú imişler (gibi o vücüd-ı muèaõõamıñ áúúletini müteóammil) áÿretde manõÿr u meşhÿr ise de maèhÀõÀ böyle degildir. Bunu çalacaú her kim ise (o Őaõã için) mütemÀdiyen (bu ayaúlarıñ bir zamÀnda ikisini de taórik ve istiõõÀma mecbÿriyet olmayıp yalnız bunlardan birini yorulmaúsızın sürèatle ve digerinide beùÀéetle seyr ü óareket ettirmege diúúat óuãÿl-i maúãad için kÀfi ve kÀfildir." (Reşad,1304:114-117)

Yedi Nev'-i Sa'Àdet Hal başlıklı yazısında mutlu olmak için gerekli olan 7 halden bahseder:

"Mesèuddur ol kimse ki" kalıbıyla başlayan 7 cümleden oluşur. Mutlu olmak ile ilgili tavsiyelerde bulunur.

"Mesèyddur o kimse ki cüzéi bir irÀde úanÀèat ve óırã-ı ŐÀn gibi bir úaúım vÀhi emellere èÀmiyÀne úapılmayıp iõtiyÀr kÿşe-i vaódet ile o áÿretle yaşımaàı bilir."

...

"Mesèyddur o kimse ki müddet-i èõmründe kendinden iyilikden başúa áÀdır olmaz ve belÀ òavf ve ıõùırÀb tekmiil infÀs-ı óayÀt eder." (Reşad,1304:117-118)

Genç bir kızın sevdiğinin mezarı başında ağlayışını anlattığı "Bir Úızın Sevdiği Bir Maãlybuñ ÕÀkk-i MezÀrı Úzerinde Nevóã-i MeéÿysÀnesi" başlıklı nesriden bir bölüm Şöyledir :

MeróabÀ ey áÀóib-i úabr! Ey Şu òÀkk-i siyÀh içinde yanan bi-çÀre! Benim için bu úadar belÀlara bu úadar òulmlere giriftÀr olan bed-baòt! Nedir bu sükÿn ve sükÿnet ? Nedir bu giran-òÀbi-i fütÿr? Ey sevdiğim! Niçün òÀmÿş oluyorsun?

Kesdikse cihÀndan èalÀéiú
Benden niçün infieÀl edersin ?
Böyle beni terk edip gidersin

Olsun mu mürüvete bu lâyiú
Kim ben úalayım áarib ü bi-kes? (Reşad,1304:119-127)

“Baèø Cümel-i Óíkemiyye”başlıklı hikmetli sözlerden oluşan nesrinden birkaç bölüm şöyledir:

İnsânların en bayâi deliliklerinden biride nâminin herkesçe maëlým olması Ârzýsudur. èAcabâ bu èaúlda yaşayan adamlar kendini èÁleme úanıtırdıúları zamân herkesin mechýlü olaraú úaldıúları vaúitdekinden faøla bir şey mi úazanırlar?

İnsân zamân-ı iúbâlinde meyveli bir aâaca beñzer: üzerinde meyve bulunduú müddetçe òalú eúrâfından ayrılmaz ve ne zamân bir şey úalmadıâını görürlerse deróâl oradan müfâreúat ve mübâèadette başúa aâaçlara giderler. ” (Reşad,1304:127-133)

SONUÇ

Sonuç olarak, Fâik Reşad, eserini "Dívânçe-i eş'âr" olarak nitelendirmiş ve bir divan veya divançede olması gerektiği gibi bütün nazım şekillerini kullanmıştır. Çalışmamızda da bütünlüğü sağlamak adına divan tertibine uyduk lakin bu eser tam anlamıyla bir divan veya divançe değildir. Çünkü yazar, eserinin ikinci kısmında mensurelere yer vermiştir ve bunun yanı sıra manzum hikâye denilen yeni bir tür de denemiştir. Eserdeki şiirlere baktığımızda bir divân/divânçe oluşturabilecek kadar şiir mevcuttur. Fakat eserdeki nesirler onun divan olarak anılmasının önüne geçmiştir. Bu sebeple söz konusu eserin Dívânçe-i Eş'ar adıyla değil de eserin giriş kısmında verilmiş olan Güldeste adı ile anılması daha yerinde olacaktır.

Eski tarzda yazdığı şiirlerde orijinallikten uzak olması, özgünlüğü yakalayamaması, yeni tarzda yazdığı şiirlerde de onu ön plana çıkaracak ataklar yapamaması onun kitap oluşturacak kadar fazla sayıda şiirleri olmasına rağmen Türk edebiyatında şair olarak anılması için yetmemiştir. Şiir sahasında önce eskinin etkisinde sonra yeni ve tekrar eskiye yönelimleri olmuştur. Bir dönem Batı şiirinin etkisinde kalıp eski tarzda yazdığı şiirleri yakan Reşad, Muallim Nâci'den etkilenmesiyle birlikte eski tarz şiire geri döner. Yukarıda da belirttiğimiz gibi eski şiire önemli bir katkı sağlayacak yahut kendisini bu alanda parlatacak nitelikte özgün, dikkate değer şiirler yazmamıştır. Eserlerinde ondan, onun hayatına dair birtakım durumlar sezmek mümkündür. Yukarıda da belirttiğimiz üzere Güldeste'nin neşrinden sonra da Fâik Reşad şiirler yazmaya devam etmiştir. Daha sonraki çalışmalarının bir kısmı ve kitapta yer alan şiirlerinin bazılarını girişinde şiir macerasından bahsettiği "Andelib'e Yadigâr" hitabıyla neşrettiği yazıda belirtmiştir. Fâik Reşad'ın elimize ulaşmayan başka şiirlerinin de olduğu muhakkaktır. Gerek İshak Paşa Yangını gerek de Faik Reşad'ın eski-yeni şiir macerasındaki tutumu onun bu çalışmalarının sınırlı bir sayısının elimize geçmesine sebep olmuştur. Edebiyat tarihimize alanda verdiği eserlerle birçok katkısı bulunan Fâik Reşad'ın farklı bir yönünü ele alıp bu eserini tanımak ve tanıtmak edebiyat tarihimiz adına önemlidir.

KAYNAKÇA

- Akün, Ö. F. (1995). Faik Reşad maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, ss.104- 105.
- Aslan, T. (2016). “Hamid Paşa'nın Van Valiliği”, *OTAM*, Sayı.40/Güz, ss.205-243.
- Çöğenli, M. S. (2001). “Erzurum Eski Valilerinden Hasan Samih Paşa'nın Biyografisine Ait Önemli Bir Vesika”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı.18, C.8, ss.31-35.
- Devellioğlu, F. (2013). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Erdoğan, K. (2004). *Diyarbakırlı Saîd Paşa Dívânı*, Manisa, ss.79-82.
- İnal, İ. M. K. (1988). *Son Asır Türk Şairleri*, C.3, Dergah Yayınları, İstanbul, ss.1433.
- İnal, İ. M. K. (1995). *Son Hattatlar*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, ss.743-745.
- İnbaşı, M. (2006). “Van Valileri”, Sayı.29, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum.
- Koçu, R. E. (1971). Fâik Reşad Bey, *İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul'un Ansiklopedik Kütüğü*, C.10, Koçu Yayınları, İstanbul, ss.5499.
- Levent, A. S. (1984). *Türk Edebiyatı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, ss.480-481.

- Levent, A. S. (1980). *Divan Edebiyatı*, Enderun Kitabevi, İstanbul.
- Özkan, A. (2017). “*Kaptan-ı Deryalıktan Üç Kıta Valiliğine Çengelolu Tahir Paşa'nın Hayatı, Askeri, İdari ve İlmi Yönü*”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Öztuna, Y. (1990). *Devletler ve Hanedanlar, Türkiye 1074-1990*, C.2, Başbakanlık Basımevi, Ankara, ss.907-912.
- Reşad, A. (1304). *Güldeste*, Karabet ve Kasbar Matbaası, İstanbul.
- Seçkin, S. Y. (1997). *Fâik Reşad'ın Hayatı ve Eserleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Tarlan, A. N. (2001). *Fuzûlî Dîvânı Şerhi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Türkoğlu, M. B. (2007). *Fâik Reşad Külliyyât-ı Letâif*, Marmara Üniversitesi Yüksek Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, ss.7.